

MIECZYŚLAW KURIAŃSKI

WKŁAD KRAKOWSKIEJ SZKOŁY W ROZWÓJ PRAWA MIĘDZYNARODOWEGO W XV WIEKU

Szlachetną jest rzeczą pamiętać o swoich antenatach, którzy zapisali się złotymi literami na kartach historii. I chociaż minęły już wieki od czasów, kiedy żyli i działali w Krakowie profesorowie Wszechnicy Jagiellońskiej: Stanisław ze Skarbimierza i Paweł z Brudzenia, to ich dorobek naukowy w dziedzinie prawa międzynarodowego nie podlega dyskusji. Dla nas współczesnych jest to powód do dumy. Pozostaje też argumentem za kreatywną myślą Polaków, którą zawsze deprecjonowali zaborcy i obecni konstruktorzy świata bez Boga. Zatem „Polskie Logos i Ethos” mają trwałe miejsce w skarbcu kultury europejskiej. Potomni nie powinni wstydzić się za swoich poprzedników, gdy idzie o wspaniałe i wielkie czyny rodaków. Nam przypadła rola, by je rozwijać i dbać o ich transfer, jak też dorzucać stale nowe koncepty. Chwilowe zatrzymanie się i sięgnięcie po retrospekcję może pobierać myśli do dalszej drogi z przeszłości w przyszłość.

1. STANISŁAW ZE SKARBIMIERZA

Stanisław ze Skarbimierza (Skalbmierza, dziś województwo świętokrzyskie) urodził się około 1365 r., a zmarł w Krakowie w 1431 r.¹ Jako filozof, prawnik oraz kanonik kapituły katedralnej pełnił funkcję pierwszego rektora Wszechnicy Jagiellońskiej, restaurowanej w 1400 r. przez króla Władysława II Jagiełłę. Wcześniej uczęszczał do szkoły kolegiackiej w Skalbmierzu, mającej status studium przygotowawczego do studiów uniwersyteckich. Notabene absolwentem tej szkoły był Mikołaj Rej. W latach 1380-1396 Stanisław studiował na Uniwersytecie Praskim, na wydziałach *artium liberales* i prawa. Po ukończeniu studiów uzyskał tytuł doktora prawa. Wrócił na stałe do Krakowa. Był znamienitą postacią w środowisku kościelnym i społecznym stolicy. Jemu powierzono urząd spowiednika królewskiego, kaznodziei katedralnego i wikariusza generalnego biskupa krakowskiego. Ponadto dwukrotnie zasiadał na stolcu rektora, po raz drugi w 1913 r. W kazaniu *O wojnach sprawiedliwych (De bellis iustis)*² poruszył problemy dopuszczalności zawierania przymierza z państwami pogańskimi wraz z podaniem okoliczności takich układów, dozwolonych sposobów walki i brania łupów wojennych, kwestii dyscypliny wojskowej. W 1422 r. został wyznaczony przez Mikołaja Kiczkę, archidiacona gnieźnieńskiego, na zastępcę w toczącym się w Rzymie procesie polsko-krzyżackim. Obok Pawła Włodkowica uważany jest za twórcę polskiej szkoły prawa międzynarodowego³.

Swoje przemyślenia z dziedziny prawa propagował w licznych kazaniach, a wygłosił ich ponad 500. Do najważniejszych należą:

- *Sermo de Recommendatio Universitatis de novo fundatae* – kazanie wygłoszone na inaugurację działalności uniwersytetu w 1400 r.;
- *Sermo ad regem et proceres eius de obitu Hedwigis reginae et vita eius* – kazanie na pogrzebie królowej Jadwigi;
- *De bello iusto* – kazanie o wojnie sprawiedliwej w kontekście konfliktu z Krzyżakami;
- *Sermones super „Gloria in excelsis”* – cykl kazań napisanych podczas pobytu w Pradze, związanych z jubileuszem 1390 r.⁴;
- *Sermones sapientiales* – zbiór kazań sapiencjalnych z lat 1409-1415⁵.

Wszystkie kazania wygłaszał w języku polskim (?), a redagował je w języku łacińskim. Przemyślenia czerpał z dzieł św. Augustyna i św. Tomasza. Utrwalił idee

¹ Dostępny w internecie: www.bibliografie24.pl/bibliografia/Stanislaw-ze-Skarbimierza [dostęp: 2.05.2014].

² Zob. L. EHRLICH. *Polski wykład prawa wojny XV wieku. Kazanie Stanisława ze Skarbimierza „De bellis iustis”*. Warszawa 1955.

³ Dostępny w internecie: www.eduteka.pl/doc/Stanoslaw-ze-Skarbimierza [dostęp: 3.05.2014].

⁴ *Sermones super „Gloriam In excelsis”*. Wyd. R. M. Zawadzki. Warszawa 1978.

⁵ *Sermones sapientiales*. Wyd. B. Chmielowski. Warszawa 1979.

państwa-organizmu według filozofii Platona i nauki św. Pawła (*Corpus Christi*). Jeśli państwo nie domaga pod różnym względem – twierdził kaznodzieja – podobne jest do chorego człowieka. Tylko dobry władca jest najlepszym lekarzem – *rex medicus rei publicae*. W kazaniu *Quomodo primus homo* porównał jeszcze raz państwo do ludzkiego organizmu (platonizm) i zwrócił uwagę na niezbędność każdego organu. Według profesora, państwa i ich obywatele są zdolne oprzeć się chorobie pod nazwą zawiść, lubieżność, pycha, kłótniwość, tyrania i okrucieństwo pod warunkiem, że kierują się cnotami. Z kolei tyran sprawujący władzę nie może się ostać, bo żadna przemoc nie jest wieczna, przyrównywana do choroby, na którą znajdzie się z czasem lekarstwo. Mowa *De diligendo bono commune* została poświęcona dobru wspólnemu, które zasada się na następujących filarach: sprawiedliwości, zgodności obywateli, współdziałaniu i służbie, mądrym doradztwie i wspólnym celu. Taki porządek rzeczy zapewnia ład hierarchiczny w państwie. W kazaniu *De his qui spectant ad iusticiam* zawarł myśl, że nie należy nikomu szkodzić, lecz służyć dobru wspólnemu; wiąże się z tym to, że sprawiedliwy uważa dobro wspólne za swoje, a własne za wspólne; sprawiedliwość w pierwszym rzędzie należy się Bogu, później ojczyźnie, rodzicom, a wreszcie wszystkim innym. *Sermo, quo sapientia sit armis bellis praeponenda* – w tym kazaniu profesor podkreślił, że wszelkie prawo powinno być oparte na prawie Bożym. Siła państwa nie opiera się na licznej armii, lecz na poszanowaniu prawa. *De bello iusto et iniusto* – o wojnie decyduje roztropność (*prudentialia*) i mądrość (*sapientia*) władcy oraz przewidywane konsekwencje zmagających militarnych. Tylko wojna sprawiedliwa daje możliwość zyskania chwały męstwa monarchom oraz rycerzom. Z kolei kazania *De sapientia* uwypuklały wątki dotyczące cnoty najgłówniejszej władcy, czyli mądrości polegającej na umiłowaniu z całego serca Boga i unikaniu pychy⁶. Ponadto z jego pism można wyczytać następujące tezy:

- Władca prowadzący wojnę sprawiedliwą z przeciwnikiem silniejszym może sięgnąć po pomoc ze strony pogańskiej;
- Paganie i niewierni mogą mieć państwa, własność i władzę;
- Chrześcijanin może współpracować z niewiernymi w kultywowaniu cnót chrześcijańskich.

Trzeba podkreślić, że sformułowania powyższe legły u postaw prawa międzynarodowego. Nie mniej jednak jego bogaty dorobek pisarski nie znalazł należytej konotacji w kręgach europejskiej nauki, znalazł jednak swoje należyte miejsce w literaturze przedmiotu w Polsce⁷.

⁶ A. TRONINA. *Biblijne podstawy „teologii politycznej” u Stanisława ze Skarbimierza*. Dostępny w internecie: pl.wikipedia.org/wiki/Stanisław_ze_Skarbimierza: „Stanisław ze Skarbimierza jawi się jako prekursor myśli teologicznej w wymiarze społecznym”.

⁷ Obszerny wykaz literatury odnoszący się do Stanisława ze Skarbimierza zamieścił: R. M. ZAWADZKI. *Stanisław ze Skarbimierza*. W: *Powszechna encyklopedia filozofii*. T. 9. Lublin 2008 s. 173; TENŻE. *Spuścizna pisarska Stanisława ze Skarbimierza. Studium źródłoznawcze*. Kraków 1979.

2. PAWEŁ WŁODKOWIC Z BRUDZENIA

Paweł Włodkowiec (łac. Paulus Vladimiri) urodził się około 1370 r. w Brudzeniu⁸, a zmarł pod koniec 1435 r.⁹ Jego ojciec nosił imię Władysław; pochodził z rodu Dołęgów. Włodkowicowie posiadali dobra w ziemi dobrzyńskiej i byli spokrewnieni z rodem Lasotów, związanych z dworem Konrada Mazowieckiego¹⁰. Paweł ukończył szkołę kolegiacką św. Michała w Płocku. Zapewne tam przyjął święcenia kapłańskie. Jako duchowny wszedł na drogę kariery naukowej i kościelnej. Studiując na uniwersytecie w Pradze, w 1389 r. zdobył tytuł bakałarza, a w 1393 r. tytuł mistrza sztuk wyzwolonych, zaś w 1396 r. tytuł bakałarza prawa kanonicznego. Po studiach został scholastykiem poznańskim, a w 1400 r. kanonikiem Kapituły Płockiej¹¹. Kontynuował studia prawnicze na uniwersytecie w Padwie (1403/1404). Wtedy bywał w Kurii Rzymskiej, zastępując Piotra z Kobyłina w obowiązkach prokuratora króla polskiego w związku ze sporem z Krzyżakami¹². Swój pobyt uwięził licencjatem z prawa kanonicznego. Około 1411 r. powierzono mu funkcję kustosa i kanonika Kapituły Krakowskiej. W Krakowie otrzymał stopień doktora dekretów¹³. Ze względu na jego erudycję prawniczą nie ominęły też Włodkowica inne zaszczyty. W 1412 r. występował w roli pełnomocnika księcia Janusza Mazowieckiego w sporze polsko-krzyżackim; proces odbył się w Budzie w obecności cesarza Zygmunta Luksemburskiego jako rozjemcy, a w latach 1414-1415 sprawował urząd rektora Akademii Krakowskiej¹⁴. Na soborze w Konstancji (1414-1418) Włodkowiec był członkiem poselstwa polskiego i uczestnikiem w obradach przez cały czas jego trwania. Brał czynny udział w opracowaniu pism delegacji polskiej, przede wszystkim co do stanowiska króla Jagiełły względem zakonu krzyżackiego. Zmagał się piórem z antagonistami: dominikaninem Janem Falkenbergiem i Janem z Bambergi, którzy bronili interesów Krzyżaków. Po zakończeniu soboru komisja kardynalska rozstrzygnęła spór na korzyść Polski¹⁵.

W 1418 r. przyjął stanowisko prorektora Uniwersytetu w Krakowie. Nadal współpracował z królem w dziedzinie prawnej; opracował stanowisko strony polskiej, które zostało wykorzystane podczas wznowionego procesu z Krzyżakami we Wrocławiu. Był obecny przy ogłoszeniu niekorzystnego dla Polski orzeczenia

⁸ Brudzeń Duży (bo o nim mowa) leży w gminie Grabów, powiat Łęczyca, województwo łódzkie.

⁹ L. EHRLICH. *Przedmowa*. W: *Pisma wybrane Pawła Włodkowica*. T. 1. Red. L. Ehrlich. Warszawa 1968 s. X-LXIX.

¹⁰ E. A. WESOŁOWSKA. *Paweł Włodkowiec – współczesne znaczenie poglądów i dokonań*. Toruń 1997 s. 10.

¹¹ EHRLICH. *Przedmowa* s. XII.

¹² J. N. FIJAŁEK. *Ostatnie słowo Pawła Włodkowica o zakonie krzyżackim*. „Przegląd Kościelny” 1902 s. 269.

¹³ EHRLICH. *Przedmowa* s. XII.

¹⁴ *Tamże* s. XIII.

¹⁵ *Tamże*.

z 6 stycznia 1420 r. Odwołując się od wyroku do papieża Marcina V, w imieniu króla polskiego zredagował pisemnie rekurs. W następnych latach podróżował na dwór papieski i do Padwy. Otrzymał stanowisko proboszcza kościoła św. Idziego w Kłodawie (po 1424 r.)¹⁶. Arcybiskup gnieźnieński Wojciech Jastrzębca powołał go w 1426 r. na członka zespołu odpowiedzialnego za przygotowanie materiałów do procesu beatyfikacyjnego królowej Jadwigi Andegaweńskiej. Pod koniec życia Włodkowic zamieszkał w Krakowie. Przy ul. Kanoniczej wznosił własny dom (obecnie mieści się tam Hotel Copernicus). Po śmierci mistrza dom przejęła Kapituła Krakowska i zorganizowała tam mieszkania dla kanoników. Uzyskane opłaty od pensjonariuszy miały być przeznaczone na nabożeństwa za duszę Włodkowica¹⁷.

Oto niektóre ważniejsze dzieła Pawła Włodkowica¹⁸:

- *Tractatus de annatis camerae apostolicae solwendis* z 1414/1415 r. (*Traktat o annatach uiszczanych Camerze Apostolskiej*);
- *Tractatus de potestate papae et imperatoris respectu infidelium* z 1415 r. (*Traktat o władzy papieża i cesarza względem niewiernych*);
- *Puncta accusationis ex parte Polonorum contra Cruciferos* z 1416 r. (*Podstawy oskarżenia ze strony polskiej przeciw Krzyżakom*);
- *Causa inter reges Poloniae et Cruciferos coram concilio Constantiense ex parte Polonorum dicta* (*Sprawa sporu między królem Polski a Krzyżakami wniesiona przez stronę polską na forum soboru w Konstancji*);
- *Scriptum denunciatorium errorum Satyrae Ioannis Falkenberg O. P. Concilio Constantiensi datum* z 1416 r. (*Pismo w sprawie błędów zawartych w satyrze Falkenberga, przedłożone soborowi w Konstancji*);
- *Tractatus de ordine Cruciferorum et de bello Polonorum contra dictos fratres*, przedłożony na soborze w Konstancji w 1417 r. (*Traktat o zakonie krzyżackim i wojnie toczonej przez Polaków przeciw wspomnianym braciom*);
- *Allegationes pro parte regis Poloniae coram Sigismundo Imperatore* z 1420 r. (*Memoriał strony polskiej przedłożony cesarzowi Zygmunutowi [Luksemburskiemu]*);
- *Allegationes breves pro serenissimo domino Rege Poloniae contra Pruthenos* z 1420 r. (*Zwięzły memoriał dla najjaśniejszego króla Polski przeciwko Prusom*).

3. SZKIC NIEKTÓRYCH ELEMENTÓW POLSKIEJ KONCEPCJI *IUS GENTIUM*

Każda epoka obfituje w jakieś palące problemy, które należy rozwiązać. Nie inaczej było z kwestiami związanymi z *ius gentium*, czyli takimi normami prawa międzynarodowego, które akceptowały wszystkie strony stanowiące rodzinę europejską

¹⁶ Tamże s. XIV.

¹⁷ WESOŁOWSKA. *Paweł Włodkowic* s. 15.

¹⁸ S. WIELGUS. *Paweł Włodkowic*. W: *Encyklopedia „białych plam”*. T. 14. Radom 2004 s. 85-86.

w XV w. Asumpt do zajęcia się tą problematyką dały nagminne zjawiska wojen i wojenek między książętami oraz agresywna postawa zakonu krzyżackiego, która burzyła pokój w Europie. Sprawa dotyczyła żywotnych interesów średniowiecznej Polski. Wiedzano bowiem doskonale, że doktryna sformułowana przez Hermana von Salza, głosząca misję zbrojnej „ewangelizacji” pogańskich narodów, nie wyłączając Litwy i Żmudzi, nie przystaje nijak do nauki chrześcijańskiej¹⁹. Ale brakowało na nowo zredagowanych podstaw prawnych; trzeba było wypracować teorię m.in. dotyczącą wojny sprawiedliwej i niesprawiedliwej, tolerancji wobec pogan, prawa pogan do posiadania majątku, ziemi, wreszcie ojczyzny. Tego zadania podjęli się dwaj krakowscy uczeni: Stanisław ze Skarbimierza i Paweł Włodkowic z Brudzenia, których sylwetki naukowe zostały naszkicowane powyżej. Na drodze do wyznaczonego celu stanęły przeszkody. Propaganda krzyżacka kwestionowała szczerść nawrócenia Władysława Jagiełły i Litwinów. Bitwę pod Grunwaldem ukazywano jako efekt sprzymierzenia Polaków z poganami przeciw chrześcijanom. W paszkwilu Jana Falkenberga pt. *Satyra na herezję i inne nikczemności Polaków i ich króla* wzywano świat chrześcijański do wytępienia Polaków i zabicia Jagiełły²⁰. Zakon mocno pracował nad propagowaniem swojego stanowiska w Europie i zabiegał o przychyłność ówczesnych dworów w sprawie jego militarnych poczynań wobec pogan. A przecież Krzyżacy mieli opiekować się ubogimi i chorymi; szybko zapomnieli o swoim powołaniu i zajęli się prowadzeniem wojen²¹.

Podczas ostrej polemiki kształtowała się polska koncepcja *ius gentium*. Wprowadzono ją z prawa naturalnego i Bożego.

*O wojnie sprawiedliwej (de bello iusto)*²². Aby wojna spełniała kryteria wojny sprawiedliwej – pisał Stanisław ze Skarbimierza – musi spełniać pięć warunków: osoba (podmiot), przedmiot, przyczyna, duch i upoważnienie. Osoba – wojnę prowadzić może osoba świecka, nadająca się do walczenia; duchownym nie wolno przelewać krwi, chyba że w wypadku nieuniknionej konieczności; przedmiot – wojnę uskutecznia się o odzyskanie wolności albo o dobro ojczyzny; przyczyna – celem walki jest osiągnięcie pokoju; duch – działania wojenne są prowadzone nie z nienawiści bądź zemsty, lecz z miłości, sprawiedliwości i posłuszeństwa; nie jest grzechem wojowanie jako takie, ale wojowanie dla łupu; upoważnienie – wojna może być prowadzona z upoważnienia Kościoła, gdy idzie o walkę za wiarę, albo monarchy. Wojny krzyżackie zostały zaliczone do niesprawiedliwych, łupieżczych. W traktatach: *O zakonie Krzyżaków i wojnie Polaków przeciw wymienionym braciom* oraz *O władzy papieża i cesarza względem pogan* Paweł Włodkowic dorzucił do *ius gentium* własne przemyślenia, usprawiedliwiające polską politykę. Podkre-

¹⁹ TENŻE. *Polska średniowieczna doktryna „ius gentium”*. Lublin 1996 s. 42-43.

²⁰ M. BANASZAK. *Historia Kościoła katolickiego*. T. 2: *Średniowiecze*. Warszawa 1987 s. 272.

²¹ WIELGUS. *Polska średniowieczna doktryna „ius gentium”* s. 72-73.

²² EHRLICH. *Polski wykład prawa wojny XV wieku passim*.

ślił, że wszelkie prawo stanowione winno uznać życie ludzkie jako fundamentalną wartość. Z tej podstawowej prawdy wyprowadził tezę o zakazie stosowania przemocy, grabieży i okrucieństwa; każdemu człowiekowi przysługuje zapewnienie bezpieczeństwa i środków do życia²³. Prawo do życia i jego pielęgnowania przypisane jest ludziom bez względu na wyznanie. Do niezbywalnych praw zaliczył też prof. Włodkowiec prawo do wolności i prawo do własności²⁴. Zatem nie wolno nikogo nawracać na wiarę mieczem bądź pozbawiać kogoś jego własności, jak to czynili Krzyżacy. Jest to niezgodne z prawem naturalnym i Boskim (Dekalogiem). Katolicyzm można przyjąć na zasadzie dobrej woli. W imię wolności zdecydowanie przeciwstawił się prześladowaniu mniejszości religijnych i narodowych; potępił wypędzenia i konfiskaty dóbr już to z motywów ideologicznych, już to wyznaniowych²⁵. Każdy człowiek ma prawo do wolności nie tylko religijnej, ale również do wolności słowa z zachowaniem odpowiedzialności, prawo do sprawiedliwego procesu²⁶. Uczony zaliczył wojnę do ostatecznych środków prowadzących do rozwiązania konfliktu i zaprowadzenia pokoju. Ludzie mogą tworzyć różne zrzeczenia, postępujące na co dzień zgodnie ze swym statutem; w przeciwnym razie należy je niezwłocznie rozwiązać (przeciw Krzyżakom). Z prawa naturalnego wyprowadził instytucję władzy pochodzącej od Boga albo od rządzonych przez ich wybór. Społeczeństwo, aby dobrze funkcjonowało, potrzebuje władzy. Władza oparta na przymusie jest sprzeczna z prawem natury. Miłość powinna kształtować stosunki między ludźmi i narodami, zarówno chrześcijańskimi, jak i pogańskimi wedle zasady: nie czyn drugiemu, czego nie chcesz, aby tobie czyniono. Postulował, żeby na straży poszanowania prawa międzynarodowego stał papież, odpowiedzialny za moralne losy świata.

Piętnastowieczna doktryna *ius gentium* nie jest dorobkiem tylko dwóch ludzi. Warto wspomnieć przy okazji, że problem ten roztrząsali św. Augustyn, Izydor z Sewilli, św. Tomasz z Akwinu, Rajmund de Pennafort, a z Polaków: A. Łaskarz, B. Hesse czy J. Szadko²⁷. Przy redagowaniu elementów prawa międzynarodowego uczeni krakowscy wyszli z chrześcijańskiej koncepcji antropologii. Człowiek jest podmiotem prawa; został stworzony na obraz i podobieństwo Boga. Stwórca obdarzył go rozumem, wolną wolą, godnością, zdolnością do miłości. Wobec powyższego rozumowanie niewolnictwo jawi się gwałtem na prawie natury i Bożym. Człowiek z istoty jest dobry i ma realizować dobro, wbrew zasadzie, że cel uświęca środki. Kto popełnia zło, winien być ukarany. Na straży dobra stoją normy moralne (Dekalog) i sumienie, które je odczytuje. Zwrócił ponadto uwagę nie tylko na wolność, ale i odpowiedzialność za dobro własne, bliźniego, ojczyzny i narodów.

²³ WIELGUS. *Polska średniowieczna doktryna „ius gentium”* s. 70-71.

²⁴ *Tamże* s. 72-75.

²⁵ *Tamże* s. 72-73.

²⁶ *Tamże* s. 76.

²⁷ S. WIELGUS. *Prawo narodów*. W: *Encyklopedia „białych plam”*. T. 15. Radom 2005 s. 48-49.

Wartości moralne oraz integralna wizja człowieka stały się fundamentem koncepcji prawa. Takie podejście do poruszanego problemu zaowocowało tym, że Polska stała się krajem bez stosów, krajem tolerancji religijnej, do której ściągali innowiercy z całej Europy²⁸.

CONTRIBUTION OF CRACOW'S SCHOOL TO DEVELOPMENT
OF THE INTERNATIONAL LAW IN THE FIFTEENTH CENTURY

S u m m a r y

This article is devoted to the medieval international law *jus gentium*. Cracow scholars: Stanislaw of Skarbimierz and Paul Włodkovic of Brudzeń developed a doctrine of just war, tolerance and the rights of every human being. Their thoughts were used to defend Polish interests at the Council of Constance in connection with the Order of the Teutonic Knights possessive policy. Mentioned clergy, representatives Cracow scientific community, have a major contribution to the awareness increase of human rights, based on natural and divine law.

Słowa kluczowe: Stanisław ze Skarbimierza, Paweł Włodkovic z Brudzenia, Uniwersytet Jagielloński, *ius gentium*, szkolnictwo polskie, historia Polski.

Key words: Stanisław of Skarbimierz, Paweł Włodkovic of Brudzeń, Jagiellonian University, *ius gentium*, Polish educational system, history of Poland.

²⁸ P. JANOWSKI, O. DOBROJER, *Konfederacja Warszawska*. W: *Encyklopedia katolicka*. T. 9. Lublin 2002 kol. 564-565.